

קבוצת דתיים לאומיים



1. מי אנחנו קבוצה

א. תפיסת הקבוצה את עצמה והשינוי שחל בה

קבוצת המנהיגות הדתית-לאומית אינה מתיימרת לייצג את כלל הציבור הדתי-לאומי, אך היא מבטאת תמהיל של קולות מתוכו. הקבוצה רואה עצמה כמכילה עולמות שונים ומחברת ביניהם – בין אמונה לרציונליות, בין עולם רוחני לעולם פרקטי, בין הדתי ללאומי. כמי שמכירה הן את העולם הדתי-תורני, הן את עולם המעשה המדיני-ביטחוני, וכמי שמחזיקה בשפה ובמושגים שיכולים לתווך בין חלקי החברה היהודית-ישראלית, היא רואה עצמה כבעלת אחריות לעיצוב חזון משותף – ערכי, לאומי ורוחני – שיכול להביא לאחדות בחברה הישראלית סביב שותפות באותו ייעוד. תפיסה עצמית זו כגשר בין חלקים בחברה היהודית-ישראלית רלוונטית מבחינת הקבוצה גם לסוגיות הקשורות לסכסוך. גם באופן מעשי וגם באופן רעיוני, הקבוצה רואה את עצמה כניצבת בחזית הסכסוך, ולכן שואפת להשפיע מתוך אחריות על סוגיות הקשורות בו. אך הקבוצה חושבת שהיא לא נתפסת כך בעיני קבוצות אחרות, ואף יותר מכך, מיקום זה עלול להוביל לתפיסתה על ידי אחרים כקיצונית.

במפגש עם קבוצות אחרות, ובמיוחד סביב סוגיית המוטיבציה הדתית לסכסוך, הקבוצה חשה לעיתים תסכול מכך שהיא נושאת לבדה בנטל הייצוג של הדת בשיח (מתוקף שמה "דתית-לאומית"). חברי הקבוצה למדו כי תפיסת עולמם – המחברת באופן בלתי ניתן להפרדה בין דת ללאום ומהווה זהות קולקטיבית-רוחנית שהיא מעבר להגדרות המערביות המפרידות דת ומדינה – מתקשה להיות מובנת על ידי קבוצות אחרות, יהודיות חילוניות ופולסטיניות כאחד (אשר נוטות למסגר את הסכסוך כלאומי או פוליטי בלבד) ואף נתפסת כמרתיעה או קיצונית. אל מול הביקורת מקבוצות אלו, הקבוצה הפכה רפלקטיבית יותר לגבי הזרמים השונים שבתוכה.

ב. נכונות לעסוק בנושא ותפקידנו בהנעת שינוי

על אף שקבוצת המנהיגות הגיעה נכונה לעסוק בנושא, היא מבטאת בדיוניה תהליך שהתרחש לאורך העשורים האחרונים בקרב קבוצת הזהות הרחבה יותר, של שינוי תפיסתי ממעמד של קבוצת מיעוט לקבוצה מובילה. תהליך זה מחייב לקיחת אחריות, תוך תיווך העקרונות שהם מביאים עימם, אך ללא ויתור עליהם. כחלק משינוי זה, הקבוצה גם עוברת מהתמקדות בבלימת רעיונות או פתרונות של אחרים לגבי הסכסוך, ללקיחת אחריות והצעת רעיונות ופתרונות משלה. בעיני הקבוצה, על הציבור הדתי לאומי לקחת חלק משמעותי בהובלה, ואחריותו לעשות זאת הן מתוקף השינוי במקומו בחברה הן עקב הימצאותו בחזית הסכסוך. עם זאת, הובלה שכזו צריכה להיעשות מתוך אחריות לחברה על כל גווניה, ולא רק מתחושה של שכנוע פנימי. ישנה מורכבות הנובעת מהרצון לכנס את העם כולו סביב גרעין ערכי ברור והחשיבות של האחדות בעם, גם נוכח מחלוקות בתוכו.

עם הזמן, גוברת נכונות חברי הקבוצה לדון ולפעול מתוך תחושת דחיפות ואחריות כבדה לעתיד המדינה, יחד עם ההבנה שהיא נושאת עליה את ייצוג הממד הדתי בשיח על הסכסוך. הקבוצה מגדירה את תפקידה כמובילה, אך מבינה כי עליה למצוא שפה שתצליח לגשר על פערי ההבנה וליצור אמון מול שאר חלקי החברה שחשים מאוימים מפניהם. הקבוצה תופסת את עצמה כבעלת אחריות כבדה על "כל הסיפורים" ועל מצב החברה הישראלית כולה, מתוך הכרה בתפקידים המשמעותי וההולך וגדל. הם מבינים שעל מנת לממש את חזונם ואת אחריותם הלאומית ולמנוע את התפרקות החברה מבפנים, עליהם למצוא שפה שתגשר על הפערים ותאפשר שותפות אמיתית גם מבעד לאי-הסכמות שורשיות.

2. מגוון תפיסות ועמדות ביחס לסכסוך

א. ערכים מרכזיים

שלושה ערכים מרכזיים שחוזרים ועולים הם: **תורת ישראל** כמקור סמכות, כייסוד וכתכלית; **עם ישראל** והחשיבות של אחדותו והיותו ריבון לגורלו, גם כתנאי לבטחון וגם כייעוד רוחני; **וארץ ישראל**, על קדושתה הדתית, ערכה הלאומי, וחשיבות ההתיישבות בה. ערכים אלו אינם נפרדים אלא נמצאים בזיקות שונות.

הערכים של קדושת הארץ, העם והתורה נותרו איתנים, אך המפגשים ההטרוגניים חידדו את ההבנה שהחיבור הטוטאלי ביניהם מאתגר עמוקות קבוצות אחרות. חברי הקבוצה מדגישים את החובה הדתית והמוסרית לשמור על החיים, אך רואים אותה כבלתי נפרדת מהחובה לשמור על הריבונות והארץ. מתח זה דורש מהם לברר כיצד הערכים שלהם יכולים להיות מונגשים, מובנים, ולהוות תשתית לחיים משותפים, ולא להיתפס רק כחסם או כמקור לקונפליקט מול החברה הכללית ואל מול האחר הלאומי.

ב. איך מבינים את הסכסוך החיצוני

הקבוצה רואה בסכסוך ככזה שבין תנועות לאומיות-דתיות. אי אפשר להבין את הסכסוך ולהוביל לשינויים בו מבלי להבין את הממד הדתי שבו, בהתייחס גם למאפיינים הדתיים של הצד השני, כמו גם את הממדים הלאומיים שבו, ובעיקר את ההתנגדות המהותית של הצד השני לריבונות היהודית ולציונות. שני מימדים אלו אינם נפרדים אלא מהווים שלם אחד. מודגשת בקבוצה הטעות שבתפיסת הסכסוך ככזה שקשור רק בשטחים שעברו לשליטת ישראל ב-1967, בניגוד לסכסוך שמתחיל לכל המאוחר עם תחילת שיבת עם ישראל לארצו, וייתכן שאף ביצחק וישמעאל.

לאור התפיסה של הקבוצה כי לא ניתן לנתק את הממד הדתי מהסכסוך, הביעו חברים בה אכזבה עמוקה ואף חוסר אמון כאשר דוברים מסוימים הציגו את הסכסוך במונחים לאומיים-פוליטיים בלבד, תוך נטייה לטשטש את המוטיבציה הדתית שלהם. הקבוצה חשה כי ללא התמודדות אמיתית עם השורשים הדתיים העמוקים (כגון תפיסות אסלאמיות ביחס ליהדות ולריבונות זרה), אי אפשר להבין את מנועי הסכסוך לעומקם וכך לא ניתן למצוא לו פתרון כן ובר-קיימא.

ג. איך מבינים את האחר

הצד השני מוגדר לעתים כערבי, תוך הדגשת הבדלים תרבותיים, ולעתים כמוסלמי, תוך הדגשת ההבדלים הדתיים בין הצדדים, ובפרט המרכיבים באסלאם שהופכים את הסכסוך לבעייתי יותר וקשה יותר לפתרון. לצד התפיסה שהדת המוסלמית מהווה מכשול בדרך לשינוי המצב לטובה, נשמע בקבוצה גם קול משמעותי לפיו הדת עשויה להביא לשיפור ביחסים ולהוות נקודה משותפת לשני הצדדים. בבסיס ההגדרה של הצד השני כפלסטיני, ישנה תפיסה שזהותו הלאומית של העם הפלסטיני היא זהות של התנגדות לציונות. אך לצידה, קיימות גם תפיסות המדגישות את השאיפות המשותפות לאנשים בשני הצדדים - אנשים שכמהים לחיים בשלווה, שיכולים להבין את אויביהם ושמסוגלים לשינוי.

דרך המפגשים הרחבים, הגדרת האחר התחדדה עבור חלק מהחברים סביב פוטנציאל "הציר האברהמי". מחד, קיימת כמיהה אצל חלק מחברי הקבוצה לזהות באסלאם את פני החסד והאמונה המשותפת באל, כבסיס שעשוי לשמש גשר להבנה. מאידך, אירועי השעה והשיח במפגשים הציפו תחושות של איום. קולות בקבוצה הביעו את חששם כי האחר אינו בהכרח דובר את השפה האמונית בכנות שהיו רוצים לראות, וישנה דאגה משמעותית שמנגנוני כוח ושלטון רותמים את הדת באסלאם להקצנה, מה שמקשה על יצירת יחסי גומלין ופשרות המבוססים על כבוד דתי הדדי.

ד. איפה הסכסוך פוגש אותנו

ברמה האישית והקבוצתית: הסכסוך נחוזה כפגיעה בביטחון האישי והקולקטיבי. הקבוצה רואה את עצמה כניצבת בחזית הסכסוך - גם עקב מגורים באזורי ספר וגם עקב שירות צבאי אינטנסיבי, במיוחד לאחר שבעה באוקטובר. פגיעות משמעותיות בביטחון האישי והצורך לעמוד אל מולן הן חוויה נפוצה ומעצבת. עמידה זו בחזית, שנתפסת כהקרבה הכרחית עבור כל עם ישראל, נחוות על ידי הקבוצה ככזו שמקנה לה התבוננות רחבה על הסכסוך באופן שיכול להועיל לקבלת החלטות בסוגיות הקשורות בו. מנגד, הקבוצה חווה עצמה כמותקפת על ידי חלקים אחרים בחברה היהודית-ישראלית עקב עמדותיה לגבי הסכסוך.

ברמה הקבוצתית מתחדדת ההכרה שעיסוק בסוגיה בקרב הציבור הדתי לאומי הוא לא עניין של מה בכך. פעמים רבות נמנעים מלדבר עמוקות על הנושא ולכן שיח פנים קבוצתי שכזה דורש הרבה אומץ. עם זאת, מתחזקת

תחושה של אחריות קולקטיבית, והבנה שלקבוצה זו ישנו תפקיד מאוד משמעותי שהולך וגדל לקראת הדור הבא. תפקיד זה יכול לבוא לידי ביטוי בהובלת שיח על בסיס אמוני, רוחני עמוק, ועליהם להיות מספיק חזקים כדי להכין את החברה לכך.

בין הסכסוך החיצוני לפנימי: קיימת הבנה שהסכסוך החיצוני קשור באופן בלתי נפרד לסכסוך הפנימי. עם זאת, ישנה קדימות לסכסוך הפנימי ותחושת דחיפות לרפא את הקרע הפנימי, בעוד חשיבות העיסוק בסכסוך החיצוני בעיקרה נובעת מהשסעים שהוא עשוי ליצור בחברה הישראלית. החשיבות הנמוכה של עיסוק בסכסוך החיצוני נובעת גם מחוסר אמונה כי ניתן להוביל בו לשינוי חיובי. בעוד שהדיון בקבוצה התמקד בתקוות, פחדים וציפיות של החברים בה, היו קולות שביטאו גם מהכאבים והכעסים של קבוצת זהות זו אל מול קבוצות אחרות בישראל, הנוגעים להתנהלות של מדינת ישראל וקבוצות בחברה סביב הסכסוך (לדוגמא, חוסר אמפתיה ומענה באירועי טרור ביהודה ושומרון, המחירים ששילמו על אוסלו מבלי שקיבלו הכרה על כך, העקירה ופינוי גוש קטיף ועוד).

בקרב חברי הקבוצה ממשיך להתחדד הצורך העמוק בחיבורים פנימיים בשביל לדון בסכסוך החיצוני. הקבוצה מבינה שנותר עוד הרבה עבודה פנימית כדי ללכד את שורות החברה הישראלית. היא רואה קשר הדוק בין העיסוק בסכסוך לבין תהליכים שחיוניים להבראת החברה. במקביל לנטייה לעיתים לבלום מהלכים מדיניים הנתפסים כמסוכנים, גוברת ההבנה שהבטחת הקיום לטווח ארוך במרחב הזה מחייבת גיבוש גישה המבוססת על שיח ערכים מהותי ועל יצירת זירות משותפות בין חלקי העם.

ה. היכולת לשאת השקפות עולם אחרות

דרך המפגשים ההטרוגניים, הקבוצה נחשפה פנים אל פנים לעוצמת הביקורת כלפיה, בעיקר מצד קבוצות חילוניות שחשות ניכור ופחד לאור תחושה שהציונות הדתית משתלטת על השיח הציבורי. אל מול זה, ניכרת יכולת גוברת של חברי הקבוצה להחזיק תפיסות מנוגדות בו-זמנית – כלומר, להישאר נטועים בעוגן האמוני והלאומי העמוק שלהם, ויחד עם זאת להכיר בכך שכדי לקיים חברה משותפת יש צורך למצוא "צמתים" ולפעול באחריות גם מול קבוצות שמונעות מתפיסות הומניסטיות או חילוניות שונות לחלוטין. בקבוצה מתפתחת ההבנה שלא חייבים להסכים אידיאולוגית כדי לקדם ביטחון ושותפות אזרחית וניתן להגיע להבנות גם עם קבוצות שמונעות מערכים שונים. הקבוצה בוחנת את האפשרות שהדרך לשם טמונה בויתור על ניסוח ההבנות הללו בשפתה הבלעדית של הקבוצה, מה שיכול לאפשר לשאר הקבוצות לקחת חלק בהובלה

ו. תמונות עתיד אפשריות

לצד הספק אודות קיומו של פתרון, קיימת בקבוצה תחושה כי יש צורך לקדם שיפור במצב, כמו גם תקווה זהירה ששיפור זה אפשרי. כל זאת תחת תנאים ברורים: מציאות עתידית חיובית מחייבת שמירה על בטחונו של העם היהודי, יהודים ומדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי, לצד התלכדות בהסכמה של העם היהודי סביב עקרונות פעולה. קיימת חשדנות עמוקה כלפי הצד הפלסטיני, והטלת ספק ביכולתו להוות שותף לשיח אמיתי או לשינוי חיובי. על כן הדרך להוביל לתמונת עתיד חיובית עשויה לכלול בעיקר פעולות חד צדדיות, על בסיס התפיסה כי כוח והרתעה הם תנאים הכרחיים לשקט. עם זאת, יש מי שמבקשים לא לוותר על האפשרות לדיאלוג. יש שהציעו תקווה זהירה לדיאלוג דתי עמוק, שיחשוף את המיטב שבמסורת היהודית והאסלאמית כאבן יסוד לשותפות עתידית. אחרים תיארו תרחיש של "גירושין מתוקנים" – דיאלוג המעצב מציאות של הפרדות אחרת, שמטרתה אינה יחסים חיוביים בין העמים אלא גבולות ברורים והפרדה ביניהם. בקבוצה נשמעו קולות שטענו שגם בתוך ישראל יש עבודה שהקבוצה צריכה לעשות כדי שהקבוצות האחרות יבינו אותה, על המניעים והערכים שלה, וגם בקרב הפלסטינים והעולם הערבי הקבוצה צריכה שיכירו ויבינו אותה ואת המוטיבציות שלה – ומשם יבוא השינוי.

לצד תרחישי הפרדות פוליטית או הכרעה בכוח, ותחושה שאולי לנצח נחיה על חרבנו, היו קולות בקבוצה המבקשים לדמיין "ציר אברהמי" אזורי – בו האמונה הדתית תשמש לא רק כמוטיבציה ללחימה אלא ככלי אקטיבי לקידום שלום ושותפות. על אף תחושות של ייאוש וחרדה שעלו בעקבות המלחמה וחוסר האמון בפרטנר מתון, ניכרת גם אופטימיות זהירה בקרב חלק מהקבוצה שדווקא חיבורים אמוניים כנים (כמו חיבור בין יהדות לאסלאם סביב מוסר, אברהם וכבוד האדם) עשויים להצליח במקום שבו הסדרים מערביים-חילוניים כשלו. ישנו ניסיון לדמיין תמונות עתיד, שיוצאות מתוך הכרה עמוקה בכך שכל צד נשאר נאמן לזהותו, תוך פיכחון שכל תמונת עתיד תצטרך לכלול גם עבודה פנימית-יהודית מורכבת שתמתן את הקיטוב בחברה הישראלית ותחזיר את האמון בין הקבוצות השונות.

תקוות
מעשים
השבעה

תנ"ך

שמים את הסכסוך על השולחן

